

SPECIFIČNOSTI RADNOG ODNOSA LUČKIH RADNIKA U ITALIJI*

SANDRA LALETA, stručni suradnik
Pravni fakultet u Rijeci

UDK: 331.104:656.615(450)
Ur. 15. srpnja 1994.
Pregledni znanstveni članak

Članak sadrži prikaz specifičnih obilježja radnopravnog statusa lučkih radnika u Italiji. U prijelaznome trenutku značajnih promjena talijanskog pomorskog i lučkog zakonodavstva, radni je odnos lučkih radnika, s jedne strane, ranije važećim Plovidbenim zakonikom i provedbenim propisima oblikovani odnos s jakim javnopravnim obilježjima, kao segment discipline lučkoga rada, dok je s druge strane, zakonskim promjenama projiciran kao radni odnos u uvjetima slobodne tržišne utakmice u lučkoj djelatnosti, suglasan europskim normama i standardima.

1. Uvod

Radni odnosi lučkih radnika poimaju se već tradicionalno specifičnima. Kako su lučke operacije nezaobilazna karika u lancu prometa robe morem, status je lučkoga radnika potrebno izučavati kao segment složenoga tkiva "lučkoga rada".

Aktualni radnopravni položaj lučkih radnika u Italiji plod je istinske evolucije koju je ovaj, kroz stvaranje discipline lučkoga rada¹, prošao od onog prvog, "lučkog istovarivača" ("*scaricatore del porto*"), do danas specijaliziranog i polivalentnog lučkog radnika.

Osobit pečat specifičnosti dao je, u 40 godina svoje primjene, kao *lex specialis* za radne odnose određenih kategorija radnika u lukama, 1952. godine doneseni Plovidbeni zakonik ("*Codice della navigazione*"), te Pravilnik za njegovu provedbu ("*Regolamento della navigazione marittima*") (u daljnjem tekstu: Pravilnik)². Plovidbenim zakonikom radni odnosi lučkih radnika bili su regulirani u dijelu III.-pogl.IV., te u dijelu IV.-pogl.I. Poglavlje IV., "O lučkome radu", sadrži osnovna načela normativne strukture

* Predmetni rad je izrađen u okviru istraživačkoga projekta 5-03-312 Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske "Hrvatski pomorci na stranim brodovima - krivična i građanskopravna zaštita - de lege ferenda."

¹ Povijesno gledano, temelji današnjeg pravnog poretka discipline lučkoga rada u talijanskom pravu nalaze se u onim normama kojima je zakonodavac po prvi puta intervenirao u ukupnost poslova ukrcaja i iskrcaja, skladištenja i, općenito, prometa robe u najvažnijim pomorskim lukama Italije, kao i u nizu normi općenitijeg karaktera koje su uređivale posebice pitanja, ograničenja broja osoba ovlaštenih da obavljaju službu ukrcaja i iskrcaja, kao i broja poduzeća ovlaštenih da pružaju lučke usluge; obveznog upisa u posebne registre lučkih radnika; duljine radnog vremena; tarifa; osnivanja Ureda lučkoga rada pri lučkim kapetanijama i njegovih ovlasti; stvaranja pravila o lučkoj radnoj snazi osnivanjem lučkih udruga i druga. Tako stvoreni pravni okvir zaokružili su Plovidbeni zakonik i Pravilnik za provedbu Plovidbenog zakonika. FIORILLO, Luigi, *Lavoro portuale*, Enciclopedia giuridica Treccani, vol. XVIII., Roma, 1990., str. 1.

² Decreto del Presidente della Repubblica, 15. 2. 1952., n. 328.

lučkoga rada, a iz odredbi poglavlja I., "O pomorskom osoblju", proizlazi da su lučki radnici uvršteni u kategoriju osoblja zaposlenog u luci, koje se upisuje u registre, te s pomorcima i tehničkim osobljem u brodogradnji čini pomorsko osoblje. Odredbe Zakonika razrađuje Pravilnik³ te niz izvršnih akata (dekreta), u kojima talijanski teoretičar Iannuzzi pronalazi pravu i svojstvenu kodifikaciju pravnog statuta lučkoga rada.⁴

Aktualno pomorsko i lučko zakonodavstvo u Italiji u znaku je temeljitih promjena. U skladu sa Zakonom o promjeni lučkog zakonodavstva, donesenim početkom ove godine, na lučke radnike više se ne primjenjuju naprijed spomenute odredbe Plovidbenog zakonika, Pravilnika i drugih provedbenih propisa.

Ovaj prijelazni period možda je pravi trenutak da se o specifičnosti radnog odnosa lučkih radnika u Italiji progovori iz perspektive onoga što jest, i naznači ono što tek ima doći.

2. Obilježja radnog odnosa lučkih radnika

Uz određene oblike autonomnog reguliranja, jaki su različiti oblici intervencije i kontrole države u sferi organizacije, djelatnosti i poslovanja luka i lučko-transportnih poduzeća (tijela, organizacija), kao i u sferi rada i radnih i životnih uvjeta lučkih radnika. "To se opravdava time što se ta djelatnost definira kao djelatnost od posebnog društvenog interesa i što bi se rad lučkih radnika trebao obavljati u punoj sigurnosti i u što povoljnijim uvjetima."⁵ Ovo mora osigurati svaka država svojim nacionalnim zakonodavstvom (te posebice predvidjeti sankcije za kršenje odredaba o zaštiti rada lučkih radnika).⁶

Talijansko je pravo primjer snažnog upliva države u materiju lučkoga rada, a pretežnost javnopravnih elemenata u specifičnim radnim odnosima lučkih radnika

³ Posebice ova pitanja,

- ustanovljenje, djelatnost i ovlaštenja uprave nadležne za reguliranje rada u lukama;

- radni odnos lučkih radnika (II. dio, definicija lučkog radnika; kategorije lučkih radnika; registri lučkih radnika; sadržaj registara; uvjeti za upis u registre; primanje lučkih radnika; rang-lista kandidata; identifikacijska knjižica; brisanje iz registra; promjena kategorije; smanjenje broja radnih mjesta; dužnosti lučkih radnika; otkazi; prigodni radnici);

- ustrojstvo, funkcioniranje i ukidanje udruga i lučkih grupacija;

- kriterije za dodjeljivanje, od strane upravnih vlasti, koncesija poduzećima za obavljanje lučkih operacija.

⁴ IANNUZZI, Mario, *Le compagnie portuali*, Milano. A. Giuffrè Editore, 1954., str. 2. Autor dalje zaključuje, "Siromaštvu zakona kao direktnom izvoru pravog reguliranja odgovara, kao logična korelacija, bogatstvo (podzakonskih, op.a.) propisa, u kojima je navedena materija lučkih udruga i lučkoga rada uopće jedna disciplina potanko izložena, usklađena i razmjerno potpuna."

⁵ TINTIĆ, Nikola, *Obalni (lučki) radnik*, Pomorska enciklopedija, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1978., str. 488.

⁶ Takvi se oblici intervencije, zaštite i kontrole izražavaju napose, upisom lučkih radnika u registar (odn. različite registre - za stalne, prigodne, privremene lučke radnike) koji vodi vlast nadležna za pitanja lučkoga rada, uz određivanje uvjeta za upis; utvrđivanjem ili odobravanjem tarifa i nadzorom nad njihovom primjenom; utvrđivanjem programa rada luke, uz nadzor nad njegovim izvršavanjem; utvrđivanjem ovlaštenja, dužnosti i odgovornosti nadležnih državnih i drugih organa i organizacija u vezi s inspekcijom rada u lukama, a isto tako i u vezi sa statusom lučko-transportnih poduzeća i lučkih radnika; ovlaštenjem u vezi s koordinacijom aktivnosti lučkoga rada (široka ovlaštenja imaju izvršni organi, uprava i sl.); obilježavanjem rada lučkih radnika kao rada na poslovima od posebnog društvenog interesa; institucionalizacijom različitih oblika organiziranja lučkoga rada, odn. udruživanja lučkih radnika u organizaciju lučko-transportnoga rada; uvođenjem posebnih oblika socijalne sigurnosti lučkih radnika, napose, stvaranjem posebnih blagajni, fondova socijalnog osiguranja, socijalne sigurnosti i socijalne zaštite, osobito u slučaju nezaposlenosti. Loc. cit.

dopušta prihvaćanje Iannuzzijevog stava o profesiji lučkih radnika kao "kontroliranoj profesiji" ("*professione controllata*").⁷

2.1. Javnopravna obilježja lučkoga rada

Disciplina lučkoga rada obilježena je javnopravnim elementima već zbog same činjenice što je takva djelatnost usko povezana s uporabom luke kao javnog dobra od primarne važnosti: "Pravo zajednice da ovo dobro koristi uključuje nužno i to da su i djelatnosti čija je primarna svrha njegova upotreba uređene tako da se vodi računa o javnoj svrsi koju korištenje luke pretpostavlja."⁸

Povijesna analiza lučkoga rada u Italiji pokazuje, po Querciju, kako ova gospodarska aktivnost biva postepeno podvrgnuta opsežnoj i strogoj javnoj kontroli koja traži znatna ograničenja privatne gospodarske inicijative.⁹

Načela kojima je bila nadahnutu do sada važeća regulativa, oživotvorena u Plovidbenom zakoniku i izvedbenom Pravilniku, sastoje se u:

- rezervi, u korist udruga ("*compagnia*") i grupacija lučkih radnika ("*gruppi portuali*"), svih operacija istovara, utovara, prekrcaja, skladištenja i premještanja robe (izuzev posebnih slučajeva utvrđenih od strane Ministarstva trgovačke mornarice) (čl. 108, 110 Zakonika);

- određivanju, od strane pomorskih uprava, radnog vremena, normi za vršenje operacija, te odobravanju obračunskih tarifa za radnu snagu i u dosljednom nadzoru nad primjenom istih (čl. 112 Zakonika);

- tehničkoj organizaciji rada i nadzoru nad izvođenjem lučkih operacija (od strane zapovjednika luke ("*comandante del porto*"), ili ureda lučkoga rada ("*Uffici del lavoro portuale*") kojima upravlja lučki službenik ("*Ufficiale di porto*") uz pomoć Savjeta za lučki rad ("*Consiglio del lavoro portuale*");

- selekciji i ograničenju broja lučkih poduzeća, određivanju tarifa za njihove usluge i u nadzoru nad njihovom aktivnošću od strane pomorske uprave (čl. 111, 112 Zakonika);

- selekciji lučkih radnika, ograničavanjem njihova brojnog stanja, proporcionalno potrebama pomorskog prometa, te njihovim obveznim okupljanjem u udruge i grupacije (čl. 148-160 Pravilnika);

- stvaranjem, u većim lukama, ureda za lučki rad, čija je zadaća provođenje poretka lučkoga rada (čl. 109 Zakonika).¹⁰

⁷ IANNUZZI, op.cit., str. 24.

⁸ FIORILLO, op.cit., str. 2.

⁹ Svrha je zaštititi dva temeljna zahtjeva, jedan, ekonomskog karaktera, a taj je zajamčiti efikasnost luka takvim sistemom rada koji će korisnicima osigurati neprekidnu dostupnost potrebnog broja kvalificirane radne snage spremne da odgovori na svako traženje obavljanja rada, po naravi neredovitog, isprekidanog i posebno intenzivnog u, tzv., špicama; drugi, socijalnog karaktera - osloboditi radnika sistematskog uzimanja udjela od strane posrednika. QUERCI, F. A., *Il lavoro portuale in Italia, Il diritto marittimo*, Genova, 1983., 1-2, str. 100-101.

¹⁰ Navedimo samo neke od brojnih zadaća upravnih organa (ureda za lučki rad i, u manjim lukama, zapovjednika) nadležnih za uređivanje i kontrolu lučkog rada, koje se tiču radnog odnosa lučkih radnika, vođenje registra lučkih radnika i registra lučkih poduzeća; čuvanje akata o osnivanju i funkcioniranju udruga; kontrola upravljanja i funkcioniranja udruga; utvrđivanje kriterija za poziv na posao i izmjenu radnika; osiguranje organizacije rada u vezi s pojedinačnim potrebama prometa u luci, nadzor nad normama i tarifama lučkoga rada; nadzor nad izvršenjem lučkih operacija; osiguranje provođenja odluka Savjeta za lučki rad; svi zadaci vezani uz

Za lučki rad u Italiji može se ustvrditi da je sektor tipično planske strukture, centraliziran u državnom organu (Ministarstvu pomorstva). Titulari djelatnosti lučkoga rada podvrgnuti su općem zakonodavnom određivanju programa, čiji je sadržaj određen diskrecionim kriterijima pomorske uprave, kojoj su dodijeljene funkcije planiranja, upravljanja i kontrole cjelokupnog radnog ciklusa.¹¹

2.2. Pojmovno određenje lučkog radnika

Pravilnik je definirao lučke radnike kao sve osobe zaposlene na lučkim operacijama i drugim operacijama označenim pojedinačnim tarifama (osim izuzetaka predviđenih dekretima o osnivanju ureda za lučki rad) (čl.148). Kako iz slova Zakonika slijedi da lučke operacije čine operacije ukrcaja, iskrcaja, prenošenja, skladištenja i, općenito, premještanja tereta, to se lučkim radnikom mogu smatrati sve osobe koje vrše te. "... kao i druge, njima supsidijarne i komplementarne operacije."¹²

Teoretičar pomorskoga prava Querci svrstava pod pojam "lučkog radnika" cijeli niz kvalificiranih i specijaliziranih radnika, počevši od slagača, vinčmana, iskrčivača, mjerioca, brojača, dizaličara, pa do mehaničara i vozača traktora.¹³

Ovakvo je razgraničenje pojmova važno jer određuje položaj radnika te primjenu odgovarajućih propisa.¹⁴ Tako su u talijanskom pravu lučki radnici već samim zakonom bili izjednačeni s pomorcima, jer je zakonodavac nazivom "pomorsko osoblje" ("*il personale marittimo*"), uz pomorce i tehničko osoblje u brodogradnji, obuhvatio i osoblje pogodno za lučke usluge ("*il personale addetto ai servizi dei porti*")¹⁵, specijalizirajući, nadalje, da ove posljednje čine: piloti, lučki radnici, ronioci (u lokalnoj službi), privezivači brodova i barkajoli (lađari)¹⁶. Ministar prometa mogao je, vodeći računa o karakteristikama i zahtjevima prometa, odrediti i druge kategorije osoba

natječaj za lučkog radnika; odobravanje molbe radnika da radi u drugoj kategoriji od one u koju je upisan u registru; uređenje trajnog premještanja viška radnika iz jedne u drugu kategoriju; ukidanje radnih mjesta; vođenje registra "povremenih" radnika; potvrđivanje internog pravilnika udruge i dr.

¹¹ QUERCI, op.cit., str. 102.

¹² FIORILLO, op.cit., str. 3.

¹³ QUERCI, F.A., *Il lavoro portuale*, Milano, 1972, str. 21-22.

Prema Pravilniku o lučkome radu Autonomnog Konzorcija Luke Genova iz 1953. godine lučkim se radnicima smatraju radnici zaposleni na operacijama koje su definirane kao lučki rad, operacije ukrcaja, iskrcaja, prekrcaja, skladištenja i uopće prometa robe i prtljage koje uključuju osobni rad, a osim toga i dodatne i dopunske operacije ambalažera, izrađivača sanduka, mjeraca i radnika na teglicama. Pravilnikom se ne smatra kao lučki rad, rad radnika zaposlenih na popravljanju, održavanju, preinačenju i demoliranju brodova; rad osoblja zaduženog za poslove i usluge unutar pogona ovlaštenih od strane Konzorcija za obavljanje svoje djelatnosti na području samog Konzorcija; operacije povezane s manipulacijama robom namijenjenom službama Konzorcija ili Državnoj željeznici; iskrcaj iz vagona robe koja dolazi iz unutrašnjosti ili drugih mjesta u luci, i koja je namijenjena za poslovanje tvornica određenih in dustrijskih grana koje postoje na području Konzorcija itd. *Regolamento per il lavoro portuale*. Consorzio Autonomo del Porto di Genova, 1953., str. 7-8.

¹⁴ Niti u aktima Međunarodne organizacije rada pojam lučkoga radnika nije definiran na uobičajen način. U starijim konvencijama (Konvenciji br. 28 iz 1929. o zaštiti od nezgoda na radu radnika zaposlenih na ukrcavanju ili iskrčavanju brodova i Konvenciji br. 32 iz 1932. istog naziva) definiranjem "lučkih operacija" utvrđivao se i pojam "lučkog radnika" kao osobe zaposlene na tim operacijama. Nove su konvencije (Konvencija br. 137 iz 1973. o socijalnim reperkusijama novih metoda rada u lukama i Konvencija br. 152 iz 1979. o tehničkoj sigurnosti i higijeni lučkoga rada) učinile značajan korak naprijed prepuštajući nacionalnim zakonodavstvima i praksi da sami definiraju "lučki rad" i "lučkog radnika", a u vezi s novim metodama rukovanja teretom i njihovim utjecajem na raznovrsne poslove lučkih radnika.

¹⁵ Čl. 114 Zakonika.

¹⁶ Čl. 116 Zakonika.

pogodnih za rad u luci, držeci pod kontrolom, kad je to potrebno, zapošljavanje radne snage.¹⁷

Lučki radnik u Italiji profesionalni je radnik, koji takav status stječe upisom u poseban registar lučkih radnika, a privremeni manjak radne snage rješava se privremenim angažiranjem, tzv., prigodnih radnika ("*lavoratori occasionali*").

Lučki se radnici dijele u kategorije određene, prema zajedničkim obilježjima, kao i broju posloprimaca koji im pripadaju, a na osnovi potreba različitih grana prometa, od strane Savjeta ili Komisije za lučki rad. Pripadnost radnika pojedinoj kategoriji upisuje se u registar lučkih radnika, a pravilo je da lučki radnik može biti određen da privremeno radi i na poslovima druge kategorije samo uz odobrenje nadležne uprave. Iznimka su stanja viškova radnika jedne kategorije, koja se javljaju u vezi s veličinom prometa, kada nadležna uprava može, prema kriterijima koje je sama utvrdila, definitivno premjestiti prekobrojne radnike u druge srodne kategorije u kojima se iskazuje manjak radne snage i za koje takvi radnici imaju neophodnu stručnu sposobnost.¹⁸

Kolektivni ugovor za područje lučkoga rada (u daljnjem tekstu: Kolektivni ugovor) razlikuje dvije profesionalne razine lučkih radnika, članova lučkih udruga: specijalizirane lučke radnike (kojima odgovara 5. stupanj opće klasifikacijske ljestvice), te polivalentne lučke radnike (4. stupanj iste ljestvice).¹⁹

2.3. Zasnivanje radnog odnosa (primanje u službu)

2.3.1. Postupak

Zasnivanje radnog odnosa lučkih radnika temelji se na Plovidbenim zakonikom predviđenom upisu u registre lučkih radnika nakon provedenog postupka javnog natječaja. Upis u takav posebni registar preduvjet je zakonitog obavljanja rada. Natječaj se pojavljuje kao akt izvršenja odluke donesene od Ministarstva pomorstva, a na prijedlog Savjeta ili Komisije za lučki rad (kao organa koji u lučkoj ustanovi provodi postupak zapošljavanja), koji "predlaže ministru pomorstva otvaranje novih radnih mjesta i broj mjesta u natječaju".²⁰ Natječaj se objavljuje putem oglasa.

Utvrđivanje postojanja neophodnih svojstava kandidata predstavlja ustvari ocjenjivanje isprava koje kandidati prilažu uz molbu, valjanih da dokažu ispunjenje traženih uvjeta. Kriterije ocjenjivanja postavlja Ministarstvo pomorstva.

Po završetku postupka utvrđivanja postojanja neophodnih svojstava kandidata, Savjet ili Komisija za lučki rad izrađuje rang-listu kandidata. Ona je podložna potvrdi od strane nadležne vlasti lučkoga rada²¹, koja istovremeno naređuje njezinu objavu na oglasnoj ploči lučkoga ureda. Protiv rang-liste dozvoljena je, unutar roka od 30 dana od dana objave, žalba šefu odjela, koji potvrđuje ili mijenja rang-listu.²²

¹⁷ Čl. 116/2 Zakonika.

¹⁸ Čl. 157 Pravilnika.

¹⁹ Contratto d'area portuale, Piattaforma rivendicativa per il rinnovo dei C.C.N.L. dei lavoratori, 1990.

²⁰ Član 153. Pravilnika. Na ovu regulativu nadovezuje se serija okružnica Ministarstva pomorstva, koje specificiraju načine za provođenje natječaja, kao i kriterije za sastavljanje rang-liste.

²¹ Ova se potvrda ograničava samo na utvrđivanje zakonitosti rang-liste.

²² Radi se, dakle, o žalbi protiv odluke kolegijalnog organa, a za odlučivanje je nadležan pojedina. Iannuzzi tu vidi hijerarhijski pogrešno postavljenu žalbu. IANNUZZI, op. cit., str. 30.

Oni kandidati koji su prema rang-listi obuhvaćeni brojem slobodnih radnih mjesta, upisuju se u registre lučkih radnika. Registri, podijeljeni po kategorijama, vode se kod nadležnih vlasti.²³ U njih se za svakog radnika, uz fotografiju, upisuju sljedeći podaci: redni broj i datum upisa; generalije, mjesto i datum rođenja i boravište; stupanj obrazovanja; upis u regrutne liste; svršetak vojnog roka; svaki podatak o vojnoj službi i službi u Trgovačkoj mornarici; potvrde (dokazi) o vojnim i građanskim zaslugama; obiteljsko stanje; nesreće na poslu, disciplinske kazne; osude za bilo koje kažnjivo djelo; datum i razlog brisanja (iz registra). Uz ove, u registre se mogu upisivati sve druge bilješke koje se ocijene oportunistički. Upisanome radniku izdaje se identifikacijska knjižica.

U talijanskoj pravnoj teoriji prijeporna je narav upravnog akta kojim se kandidat "uvrštava" u lučke radnike.²⁴ Iannuzzi vidi u upisu u registar lučkih radnika akt konstitutivnog utvrđivanja. Naime, prije upisa kandidat nema status profesionalnog radnika kao ni prava ni obveze koje on sobom nosi; može se uzeti da kandidat koji ispunjava tražene uvjete ima pravo na upis, ali ovo je pravo ciljem ograničeno samo na donošenje konstitutivnog akta o profesionalnom statusu. Tako se uz akte utvrđivanja, opskrbljene jedino dekretom snagom, javljaju i akti u kojima se, na osnovi izvršenog utvrđivanja uvjeta i svojstava predviđenih zakonom, odlučuje o dodjeljivanju subjektu nekog prava (ili nekog pravnog stanja koje ranije nije postojalo), tzv., konstitutivni akti utvrđivanja. I ograničenje broja primljenih radnika, nužnošću selekcije putem formiranja rang-liste, može se promatrati kao prekoračenje okvira jednostavnog utvrđivanja od strane upravnog organa. No u stvarnosti radi se o ocjenjivanju upravljenom na utvrđivanje redoslijeda prvenstva u skladu s važećim kriterijima.²⁵

2.3.2. Uvjeti

Uvjeti koje mora ispunjavati kandidat za lučkog radnika taksativno su određeni Pravilnikom i po svojoj su naravi: objektivni - životna dob, državljanstvo, boravište, nekažnjavanost za određena krivična djela, i dokazuju se ispravama koje se prilažu molbi; i oni koji podliježu ocjeni organa uprave: dobra fizička konstitucija, dobro moralno i civilno ponašanje.²⁶ Neki od ovih uvjeta preduvjeti su stalnosti zaposlenja pa će njihovo nepostojanje biti razlogom za brisanje lučkog radnika iz registra.

U talijanskom pravu prihvaćena je metoda kojom se uz donju, postavlja i gornja granica životne dobi kao uvjet za zaposlenje lučkog radnika. Tako se u registar može upisati radnik stariji od 18, ali mlađi od 35 godina, a u slučajevima predviđenim specijalnim zakonima dozvoljeno je odstupanje od ovog pravila. Na ovaj se način dobiva populacija radnika fizički i psihički sposobnih, koja može odgovoriti potrebama lučkoga rada. Jedan su od najčešćih razloga postavljanja gornje granice dobi razlozi radnoga mjesta (teški fizički poslovi koji zahtijevaju psihofizički zdravog radnika). Ovakvo bi se rješenje moglo predložiti i našem lučkom zakonodavcu - ne bi bilo suvišno

²³ Model registra odobrava Ministarstvo pomorstva.

²⁴ Pravilnik govori o "primanju među lučke radnike" ("ammissione") kao aktu usmjerenom primanju pojedinca u određenu organizaciju, ili, jednostavno, u posebnu kategoriju osoba sa ciljem da sudjeluje u određenim pravima ili privilegijama. IANNUZZI, op.cit., u bilj. 2, str. 25.

²⁵ Ibid, str. 24-29.

²⁶ Čl. 152 Pravilnika.

postaviti još jednu dobnu granicu zaštite za one lučke radnike koji to po prvi puta postaju u nešto kasnijoj životnoj dobi.

Poslove lučkog radnika može u Italiji obavljati samo talijanski državljanin. Uvjet državljanstva zemlje u kojoj se zasniva radni odnos vezuje se uz poslove koji su po svojoj naravi takvi da se njihovo izvršavanje ne može povjeriti stranim državljanima.

Lučki radnik mora biti zdrave i jake fizičke konstitucije, koju će ustanoviti lučki liječnik, a u njegovu odsustvu liječnik određen od šefa (lučkog) odjela. Iako talijanski propisi inzistiraju samo na fizičkoj sposobnosti radnika, a ne i psihičkoj, smatramo da je riječ o nomotehničkom propustu koji se otklanja u praksi, jer je vjerojatno da će liječnik pri pregledu utvrđivati, uz fizičko, i psihičko zdravlje i stabilnost lučkoga radnika, koji su neophodan uvjet sigurnosti lučkoga rada.

Sljedeći uvjet što ga mora ispunjavati lučki radnik u Italiji, jest neosuđivanost za kaznena djela i druge delikte taksativno utvrđene. Uvjet neosuđivanosti izražen je negativno pa tako lučki radnik može biti osoba neosuđivana:

- a) na određene kazne - za krivična djela na kaznu zatvora u trajanju dužem od 3 godine;
- b) zbog određenih krivičnih djela - šverca, krađe, prijevare, utaje, utaje poreza;
- c) za delikt protiv javne vjere.

Neosuđivanom se smatra i osoba koja je "rehabilitirana".

Uvjet dobrog, moralnog i civilnog ponašanja lučkog radnika može se označiti moralnom pogodnošću u užem smislu, dok bi u pojam moralne pogodnosti u širem smislu, uz dobro ponašanje, ulazila i neosuđivanost lučkog radnika.²⁷ Lučki radnik treba biti osoba koja nije sklona upotrebi alkohola, droga i drugih opojnih sredstava, koja nije agresivna i sklona tučama. Bilo bi zanimljivo istražiti na koji se način i da li dovoljno efikasno može provjeriti ispunjavanje ovog uvjeta prije zaposlenja.²⁸

Kandidat za lučkog radnika mora, nadalje, imati boravište na području općine u kojoj je luka ili pristanište u kojem namjerava obavljati svoju aktivnost, ili u obližnjoj općini.²⁹

2.4. Dužnosti i odgovornosti lučkog radnika

Obilježje javnopravnosti sadrže i dužnosti i odgovornosti lučkih radnika, koje, tvrdi Iannuzzi, otkrivaju da između države i samih radnika postoji "...odnos posebne vlasti, obilježen posebnom neposrednošću i intenzitetom".³⁰

Dužnosti lučkog radnika primjerično navedene u čl. 159 Pravilnika jesu:

1. da se pojavljuje redovito na pozivima i na poslu;

²⁷ Vidjeti TINTIĆ, Nikola, *Radna i socijalno pravo*, Knjiga prva, Radni odnosi, sv. II., Zagreb, Narodne novine, 1972., str. 67.

²⁸ U našem pravu nema ovog posebnog uvjeta za zasnivanje radnog odnosa lučkih radnika. Alkoholizam i agresivno ponašanje na radnom mjestu, česte pojave među lučkim radnicima, predviđeni su oblici povreda radne discipline i dužnosti.

²⁹ Ni ovog uvjeta nema u našim lučkim propisima. Tintić ga smatra uvjetovanim prirodnom posla (radnikova uspješnost na radu ovisi upravo o stalnoj nastanjenosti u onom mjestu u kojem je zaposlen) i utvrđuje da se radi "o mjestu za koje se ta osoba, stupanjem u radni odnos, sama odlučila da bude mjesto njezina rada i interesa (constitutio rerum et fortunarum)." TINTIĆ, op. cit., str. 67.

³⁰ IANNUZZI, op.cit., str. 31.

2. da nosi sa sobom i pokaže na svako traženje službenika i predstavnika pomorske uprave i javnih vlasti identifikacijsku knjižicu;

3. da ga drugi ne zamijene u njegovu poslu;

4. da odmah obavijesti o bolestima, promjeni boravišta, pozivu u vojsku i svim okolnostima koje mogu utjecati na mogućnost njegova pronalaženja;

5. da ne odsustvuje s posla i ne prekida ga bez dopuštenja onih koji upravljaju, ili nadziru operacije.³¹

Obveze lučkog radnika da se redovito pojavljuje na pozivima i na poslu, da ne odsustvuje s posla bez odobrenja i da bude uvijek "dostupan", tumače se i kao izraz profesionalnosti njegova rada, tj. "... *di un generale dovere professionale a tempo pieno non conciliabile con la possibilità di dedicare ad altre mansioni professionali parte della propria attività.*"³²

Lučke udruge svojim internim propisima određuju i dodatne dužnosti. Spomenutim Kolektivnim ugovorom traži se da: odnosi između radnika na svim razinama u organizaciji budu prožeti korektnošću i dobrim ophođenjem; na nadređenim i rukovodećim radnicima je da, sukladno dostojanstvu radnika, u odnosima s radnicima postupaju u duhu suradnje i uljudnosti; radnici su dužni pridržavati se radnog vremena i postupka kontrole prisutnosti, povjerene im dužnosti obavljati s dužnom brižljivošću, paziti na radne prostorije i na sve što im je u radu povjereno, pridržavati se odredbi kolektivnog ugovora i naredbi od strane nadređenih; radnik se treba suzdržavati od sudjelovanja, direktnog ili indirektnog, u koncesijama u onim poslovima u kojima interes ima lučko poduzeće, ustanova, udruga ili lučka grupacija, ili privatno poduzeće kojemu pripada, kao i od sastavljanja, za račun trećega, akata koji trebaju biti podvrgnuti odluci uprave; u svakom slučaju, radnik lučkog poduzeća ne smije obavljati djelatnost ili profesiju, niti prihvatiti obveze u društvima s lukrativnim ciljem; zabranjeno mu je da strancima ili osobama koje na to nemaju pravo, daje informacije i obavijesti vezane za mjere ili poslove upravljanja, čak i ako se ne radi o povjerljivim dokumentima, a do kojih je došao u obavljanju posla; radnik je obavezan pridržavati se važećih normi o prevenciji nesreća i onih posebnih normi propisanih u materiji lučkoga rada.³³

Za kršenje dužnosti, u skladu s čl. 1251 Plovidbenog zakonika, radnici su disciplinski odgovorni, a prema težini disciplinskog djela može im se izreći novčana kazna, zabrana bavljenja profesijom do 3 mjeseca, te kazna brisanja iz registra (čl. 1254).

2.5. Radno vrijeme

Redovno radno vrijeme lučkih radnika, u skladu s Pravilnikom, iznosi 40 sati tjedno i raspoređeno je na pet radnih dana (od ponedjeljka do petka). Jedna stalna smjena predviđena je subotom ujutro u trajanju od šest i pol sati. O svim pitanjima u vezi s početkom radnog vremena, prekidom za obrok i nastavkom operacija odlučuju nadležne lučke vlasti.

³¹ Čl. 159 Pravilnika.

³² Članak 14, *Regolamentazione nazionale per i lavoratori delle compagnie e gruppi portuali*, Federazione unitaria lavoratori portuali, Roma, 1979., str. 17.

³³ Čl. 6 (Comportamento, responsabilità e incompatibilità) *Contratto d'area portuale*.

Osim u redovnom radnom vremenu, lučki radnik može svoj posao obavljati i u smjenskome radu, u kojemu radno vrijeme iznosi 39 sati tjedno. Svaka smjena traje šest i pol sati, a radi se od ponedjeljka do subote u dvije ili više smjena (od kojih su dvije "dnevne" smjene), osim u vrijeme blagdana kada su dopuštene samo dvije smjene.³⁴ Početak smjena određuju nadležne vlasti na lokalnom nivou. Svaki radnik može raditi do šest smjena tjedno.

Prekovremenim radom smatra se rad koji premašuje redovno radno vrijeme i normalne smjene. Obavezan je samo za završetak operacija na brodu i može trajati najduže do dva sata dnevno. U smjenskome radu dopušteno je produženje radnog vremena za 45 minuta, i to za rad na brodovima na kojima se operacije završavaju u toj smjeni (lokalno su inoćuća i drugaćija rješnja).

Koji će se rad smatrati noćnim radom i kako će biti plaćen, određuju važeće norme pojedinih luka.

2.6. Pravo na godišnji odmor i dopuste

Lučkome radniku pripada neodrecivo pravo na 25 dana odmora u toku godine (subota se smatra radnim danom). Registriranim radnicima koji nisu stekli pravo na godišnji odmor u punom trajanju, pripada za svaki mjesec službe³⁵ dvanaesti dio perioda punog godišnjeg odmora.

Godišnji se odmor po pravilu mora iskoristiti u jednom neprekidnom periodu, prema rasporedu lučkog poduzeća ili grupe, na način da je uvijek osigurana nazočnost određenog, za tekuće potrebe prometa, neophodnog broja radnika.

U skladu s Kolektivnim ugovorom radniku pripada pravo na plaćeni dopust u slučaju:

1. vjenčanja - u trajanju od 15 radnih dana, uz plaću i sva ostala prava iz rada;
2. smrti člana obitelji (roditelja, braćnog druga, djece, braće, sestara) - u trajanju od tri do najviše pet dana;
3. davanja krvi - u trajanju od 24 sata od trenutka odsunosti s posla zbog davanja;
4. davanja organa i koštane srži - u trajanju jednakom boravku u bolnici, uz naknadu plaće u iznosu koji bi radnik stekao da je radio.

Iz odredbi istog Kolektivnog ugovora proizlazi da se institut neplaćenog dopusta vezuje uz, tzv., "ćekanje" ("*aspettativa*"), koje je po učincima jednako "mirovanju" radnoga odnosa u našemu pravu.

Kolektivnim ugovorom predviđeni su sljedeći slučajevi "ćekanja" (mirovanja) i dopusta:

1. zbog obiteljskih razloga - o obrazloženom zahtjevu radnika za neplaćenim dopustom odlučuje uprava poduzeća u roku od 15 dana: ona može odbiti zahtjev, odgoditi prihvaćanje zahtjeva i smanjiti trajanje dopusta koji, u svakom slučaju, ne

³⁴ Korisnik lučkih operacija ima mogućnost izbora između redovnog radnog vremena i smjenskog rada. Ako izabere smjenski rad, mora nastaviti po tom sistemu do završetka operacija, pri ćemu se završetkom operacija smatra i prijelaz s operacija ukrcaja na operacije iskrcaja i obratno, promjena veza i dr.

³⁵ Punim mjesecom smatrat će se u tu svrhu dio mjeseca duži od 15 kalendarskih dana. Na period "prisutnosti" u službi ne utjeće odsustvo zbog vojne obveze i dopusta.

može trajati duže od jedne godine; uprava može i opozvati dopust zbog ozbiljnih i opravdanih potreba službe;

2. služenje vojske - razlikuje se služenje "regrutnog" vojnog roka, za vrijeme kojega radnik nema pravo na novčanu naknadu, i poziv u vojsku u vrijeme mira kada mu pripada i naknada;

3. izbor na javnu funkciju - pravo na neplaćeni dopust stječu izabrani članovi nacionalnog Parlamenta ili regionalnih skupština, ili izabrani na druge javne funkcije, za čitavo vrijeme mandata;

4. dopusti - neplaćene dopuste može odobriti nadležna uprava ako su spojivi s potrebama prometa, na temelju obrazloženog zahtjeva i s obzirom na starost podnosioca zahtjeva;

5. liječenje bolesti ovisnosti - radnici-ovisnici o drogi ili bolesni od AIDS- a koji se namjeravaju podvrgnuti medicinskim terapijama u specijaliziranim ustanovama imaju pravo na svoje radno mjesto po završetku terapije u trajanju do 18 mjeseci;

6. zbog obavljanja sindikalne funkcije;

7. razlozi obrazovanja - svakom radniku bez obzira na radni staž može pripasti pravo na mirovanje službe do jednog mjeseca, u izvanrednim okolnostima do tri mjeseca;

8. bolest djece - radnik može zatražiti dozvolu za odsustvovanje do najviše 60 dana, uz predočenje liječničkog uvjerenja, zbog bolesti djeteta starog od tri godine pa do završetka osnovne škole.

2.7. Plaća lučkih radnika

Plaća lučkih radnika sastavljena je iz tri dijela:

- dnevne osnovice ("*giornata lavorata base*")
- dodatka zbog skupoće ("*contingenza*")
- dodatka za radni staž ("*scatti di anzianita*").³⁶

Dnevnu osnovicu plaće čini na nacionalnom nivou određen stalni novčani iznos koji lučkome radniku pripada za svaki odrađeni radni dan.

Dodatak zbog skupoće utvrđuje se i isplaćuje tromjesečno (I.II., I.V., I.VIII. i I.IX.), prema, tzv., vrijednosti mjesečnog boda, identičnoj onoj radnika zaposlenih u industriji. Dodatak se isplaćuje u cijelosti radnicima koji su bili prisutni u luci čitavog mjeseca (podijeljen je u 26 dijelova koji odgovaraju broju radnih dana), a za svaki dan odsutnosti s posla (bez obzira na razloge) odbija se po 1/26 dodatka. Dodatak ne ovisi o radu na akord³⁷, ali će zato biti veći za rad obavljen izvan redovnog radnog vremena, na blagdane, noću, noću na blagdan, u uzastopnim smjenama, te za težak rad (prašina, kiša, u hladnjači itd.). Po svojim učincima dodatak ima karakter plaće, odnosno ulazi u

³⁶ Čl. 25 i dalje. *Regolamentazione nazionale per i lavoratori portuali delle compagnie e gruppi portuali.*

³⁷ Tarifa rada na akord određena je sljedećom formulom,

$$\frac{\text{dnevna osnovica} \times \text{broj radnika u grupi}}{\text{tarifni stav}}$$

Akord predstavlja razliku između tarifnog stava i stvarno izvršenog rada, i dijeli se po grupi, po brodu, ili po oba prethodna kriterija, u skladu s unutrašnjim pravilima udruge ili lučke grupacije. Kada, zbog razloga za koje radnici nisu krivi, ne bude realiziran tarifni stav, isplaćuje se, tzv., naknada za ispunjenje radnoga dana, jednaka dnevnoj osnovici.

iznos plaće koji se uzima kao osnovica za računanje 13. i 14. plaće, naknade za godišnji odmor, blagdane, itd.

Pravo na dodatak za radni staž uvedeno je 1.1. 1974. godine i pripada lučkome radniku za svako dvogodište službe, a teče od upisa radnika u registar, bilo stalnih, bilo povremenih lučkih radnika. Iznosi se kreću od 4-40% osnovice (koju čini zbroj dnevne osnovice i dodatka zbog skupoće) i isplaćuju se za svaki dan nazočnosti u luci, u isplatnoj vrećici.

Ovako utvrđena plaća odgovara fiksnom dijelu plaće naših lučkih radnika jer se pripadajući dijelovi, koji se isplaćuju radnicima po različitim osnovama, uvijek temelje i na kriteriju prisutnosti radnika u luci (bez obzira da li je toga dana stvarno radio ili nije).

2.8. *Prestanak radnog odnosa (brisanje iz registra)*

Prema talijanskome pravu, za nastanak i trajanje radnog odnosa lučkog radnika od suštinskog je, konstitutivnog značenja upis u registar lučkih radnika. Kao što se upisom u registar stječe status profesionalnog lučkog radnika, dakle, zasniva radni odnos, tako se brisanjem iz istog registra radni odnos raskida.

Razloge za brisanje lučkog radnika iz registra propisuje Pravilnik u čl. 156: pod zajedničkim nazivnikom gubitka, tj., nepostojanja uvjeta za upis u registar. Razloge predstavljaju: gubitak talijanskog državljanstva, neispunjenje uvjeta dobrog, moralnog i građanskog ponašanja, te boravišta u mjestu rada, a uz njih i: smrt; trajna nesposobnost za rad u luci; ispunjenje uvjeta godina života za stjecanje prava na starosnu mirovinu, propisanih zakonima o socijalnom osiguranju; neopravdana odsutnost s posla duže od 15 dana uzastopce, ili 30 dana ukupno u kalendarskoj godini.

Jedan od posebnih razloga za brisanje iz registra sadržan je u potrebi smanjenja broja radnih mjesta zbog viška radnika, u vezi s veličinom prometa. Posebna norma propisuje kriterije kojima se treba rukovoditi uprava nadležna za lučki rad pri izboru radnika koje će otpustiti, određujući da se u postepenom smanjenju broja radnih mjesta "brišu" po redu: radnici koji to zahtijevaju; radnici kojima je izrečeno više težih disciplinskih kazni; oni koji su pokazali manju marljivost na poslu; oni kojima otpust zbog njihova ekonomskog stanja može uzrokovati manju štetu; samci, udovci bez djece i oni u braku s manjim brojem djece, počevši od onih koji su kasnije upisani u registre, ili, ako su to istovremeno, počevši od onih mladih.

Problem viška radne snage u svjetlu neefikasnosti i neproduktivnosti talijanskih luka, razlogom je značajnih intervencija zakonodavca u tržište lučkoga rada. Sredinom 80-ih godina pristupa se sanaciji i prestrukturiranju luka programima zapošljavanja, bilo na trajan način, sustavom prijevremene mirovine, bilo privremeno, institutom Blagajni za dopunu plaće ("*Cassa integrazione*") i drugim oblicima naknade plaće.

Uvođenje instituta prijevremene mirovine ne ograničava se samo na promicanje, tzv., "samoisključivanja" radnika s tržišta rada (prijevremeno umirovljenje na radnikov zahtjev), odnosno na njegovo "udaljenje" na prinudan način (obvezno prijevremeno umirovljenje), već u sebi inkorporira i stvaranje stalnog sistema kontrole pritjecanja svježih radne snage u lukama.³⁸

³⁸ Institut prijevremene mirovine uveden je Zakonom br. 230 (23.5.1983), ponajprije za one talijanske luke u kojima su radnici lučkih udruga i grupacija realizirali, u odnosu na 1982. godinu, "prosjeck mjesečne zapos

3. Pravna narav radnog odnosa lučkih radnika

3.1. Udruge i grupacije lučkih radnika

Za odgovor na pitanje o pravnoj naravi radnog odnosa lučkih radnika potrebno je izložiti u osnovnome središnji i karakteristični aspekt uređenja lučkoga rada - isključivo grupno obavljanje profesionalne aktivnosti lučkih radnika, u okviru organizacije tipa udruge predviđene zakonom.

Lučki radnici u Italiji bili su do donošenja novih propisa organizirani u udruge ili grupacije lučkih radnika, za koje je zakonodavac rezervirao stvarno izvršenje lučkih operacija.³⁹ Njihovo djelovanje reguliraju Plovidbeni zakonik i navedeni Pravilnik. Osnovna je razlika između ova dva organizacijska oblika u različitom intenzitetu organizacije, jer su samo udruge stjecale pravnu osobnost. Zajedničko im je to da lučki rad ne može nikada korisniku izvršiti pojedini lučki radnik već jedino "grupa" (udruga) koja, koristeći se radom svojih članova, preuzima izvršenje ukupnog posla, dijeleći potom stečeni prihod između članova.

Udruga se osnivala dekretom Pomorskog direktora, na prijedlog Šefa odjela i uz mišljenje Savjeta ili Komisije za lučki rad.⁴⁰ Udruga ima pravnu osobnost *ex lege* (čl. 110 Pl. zakonika), raspolaže vlastitom imovinom i podvrgnuta je kontroli od strane Ministra pomorstva i lučke uprave. Ona određuje uvođenje radnika u rad i njihovu izmjenu, nadzire tok posla, naplaćuje od korisnika naknadu za obavljeni rad i brine se za isplatu plaća, kao i za uplatu davanja za socijalno osiguranje i socijalnu skrb.

Grupacije lučkih radnika nemaju pravnu osobnost i osnivaju se u lukama sa slabijim prometom na način određen od Ministarstva pomorstva. Odgovornost za grupu povjerena je grupovodi, koji se bira iz redova članova iste grupe i koji sudjeluje u izvršenju lučkih operacija. Njegova je posebna zadaća da upravu nadležnu za disciplinu lučkoga rada obavještava o svemu što se odnosi na članove grupe, a u vezi je s

lenosti ne veći od 14 radnih dana". Cilj je bio postići ukidanje 6 100 radnih jedinica u periodu do 31.12.1986. Programi "brisanja" radnih mjesta i prijevremenog umirovljenja povjereni su zakonom Ministru pomorstva, koji je, nakon pribavljenog mišljenja predstavnika korisnika luka, lučkih poduzeća i poduzeća tehničkih sredstava, imao obvezu utvrditi dekretom navedene programe za pojedinu luku. Zakonodavac je, nadalje, postavio i subjektivne kriterije, te se na popisu osoba za umirovljenje mogu naći samo radnici stariji od 55 godina za muškarce i 50 godina za žene, ili, ako su mlađi od 55 godina, oni radnici koji ispune uvjet duljine radnoga staža (30, odnosno 20 godina, ovisno o kojoj se blagajni osiguranja radi). Postupak se pokreće neopozivim zahtjevom zainteresiranog radnika. Ako se u odnosu na fiksne programe utvrđene dekretom, pojavi višak zahtjeva radnika, prednost je data starijim radnicima s dužim radnim stažom. U suprotnome, kod manjeg broja zahtjeva u odnosu na broj mjesta koja se ukidaju, Ministar vlastitim dekretom obvezno umirovljuje one radnike koji za to ispunjavaju uvjete, do popunjenja predviđenog broja. Ovako umirovljeni radnik ne trpi štetu kod utvrđivanja visine mirovine, jer se duljina radnoga staža uvećava za period od najviše 5 godina. Osim toga, radnik ostvaruje pravo na otpremninu ("una tantum"). Istim dekretom definira se i novi model pribavljanja radne snage; najviši broj radnika koji trebaju ostati upisani u registre udruga i lučkih grupacija; kriteriji za izmjenu instituta zajamčene plaće. Lukama s većom prosječnom zaposlenošću ostavljena je mogućnost da same potiču prijevremeno umirovljenje kao instrument kontrole nivoa zaposlenosti.

³⁹ Iznimnost slučajeva u kojima se derogira, u korist udruga postavljeno načelo rezerve (čl. 110 Plovidbenog zakonika) imalo je za posljedicu istinsko stanje monopola nasuprot ustavnim načelima o izbjegavanju situacija monopola i o razvoju privatne gospodarske inicijative. Teorija pomorskoga prava izjasnila se za legitimnost navedene rezerve, neki autori brane ustavnost rezerve u korist udruge na temelju odredbe čl. 45 Ustava, koja štiti društvenu funkciju zadruga s karakterom uzajamnosti; drugi objašnjavaju legitimnost rezerve na osnovi čl. 41/3 Ustava, okrenutog zaštitu gospodarskih aktivnosti usmjerenih postizanju društvenih ciljeva. FIORELLO, op.cit., str. 7.

⁴⁰ Čl. 161. Pravilnika. Istim članom propisano je uređenje i unutrašnja organizacija udruga i lučkih grupacija, čiji organi jesu, skupština članova, savjet, konzuli i vice-konzuli, te kolegij revizora.

upotpunjenjem registara; da kontrolira uvođenje i izmjenu radnika na poslu; te da kontrolira tok posla.⁴¹

Opće je prihvaćeno mišljenje u talijanskoj teoriji i sudskoj praksi da su lučke udruge društva zadružnog tipa, regulirane specijalnim zakonima.⁴²

Prema teoretičaru Scialoji udruge je "prinudno društvo" ("*società coattiva*"), u kojem volja radnika, njezinih članova nema nikakvog utjecaja na ustrojstvo udruge, jer udruge nastaje po zakonu, na temelju jednog administrativnog akta.⁴³

I pored dominirajućeg elementa javnopravnosti, veći dio teorije i sudska praksa pripisuju udruzi karakter privatne ustanove, tumačeći kako je aktivnost udruge od značenja za javni red, a ne za javni interes, koji su pojmovi pravno različiti. Detaljna zakonska regulativa te ovlasti kontrole pomorske uprave u odnosima s udrugom rezultat su monopola koji udruzi pripada, te interesa države da osigura redovito i pravilno izvršenje operacija na prostoru luke. No, svrha udruge tipično je privatna: ostvarenje što veće koristi za članove obavljanjem lučkih operacija.

Iznesena teza nije u doktrini jednodušno prihvaćena. Tako Querci zaključuje da lučki rad čini značajnu javnu službu, zbog čega udruge, kao poduzetničke organizacije, nisu drugo do zajednice radnika za koje je država rezervirala izvršenje jedne javne službe.

Postoje i shvaćanja koja priznaju udrugama poslovnu sposobnost samo pod uvjetom da one, pored funkcije organa ovlaštenih na zapošljavanje radnika, mogu preuzeti i poduzetničke zadaće i funkcije.⁴⁴

3.2. Teorije o pravnoj naravi lučkog radnog odnosa

Temeljno pitanje u raspravi o pravnoj naravi "lučkog" radnog odnosa jest predstavlja li ovaj specifični radni odnos, upravo zbog pripadnosti lučkih radnika udrugama i lučkim grupacijama, odnos zavisnosti na koji se primjenjuju propisi radnoga prava, ili se, pak, radi o odnosu ortaštva. Stavovi su talijanskih teoretičara o tome različiti i tvore tri osnovne teorije.

Vladajuće je mišljenje da "lučki radni odnos" predstavlja tipičan primjer odnosa ortačkog karaktera, "... kojeg obilježava pravna i stručna jednakost u pravnom položaju ortaka i, kao takvom, strana mu je bilo kakva obveza subordinacije"⁴⁵, na koji se, dosljedno tome, ne primjenjuju zakonske odredbe predviđene u materiji zavisnoga rada. Izvor je obveze radnika prema udruzi u njegovu svojstvu ortaka (člana), a ne podređenoga: "... on obavlja svoj rad samo kako bi se ostvario cilj društva; samo tako osigurava drugima i sebi samome učešće u nagradi, dok je ostvarenje osobnog interesa samo posredni cilj." ⁴⁶ Sveobuhvatni nadzor lučkih uprava nad radnicima (određivanje

⁴¹ Čl. 191-193 Pravilnika

⁴² Iz odredbi talijanskog Građanskog zakonika proizlazi načelo po kojemu, pored zadruga uređenih u skladu s normama istog Zakonika, djeluju i zadruge regulirane specijalnim zakonima, na koje se norme Građanskog zakonika primjenjuju samo supsidijarno. (čl. 2511, 2512 i 2516 C.C.)

⁴³ SCIALOJA, A., *Corso di diritto della navigazione*, Roma, 1943, str. 140., cit. prema FIORELLO, op. cit., str. 6.

⁴⁴ ROMAGNOLI, U., *La prestazione di lavoro nel contratto di società*, Milano, 1967., str. 269, cit. prema FIORILLO, op. cit., str. 7.

⁴⁵ LOMBARDI, G., *La disciplina giuridica del lavoro portuale*, Milano, 1977, str. 44, cit. prema FIORILLO, op. cit., str. 3.

⁴⁶ Loc. cit.

radnog vremena, pravila izvršenja lučkih operacija, tarifa, disciplinska vlast) ne utječe na tako protumačenu narav odnosa i opravdava se razlozima javnog interesa, kao oblik "funkcionalne ovisnosti" koji ne zahvaća u radno-ortračko obilježje lučke radne snage.⁴⁷ Odnos između lučkog radnika i korisnika usluga udruge, čiji je radnik član, ova teorija tumači polazeći od dvije pretpostavke. Prema prvoj, u slučaju kada udruga formalno stječe svojstvo poduzeća za izvršenje lučkih operacija⁴⁸ sklapajući ugovor o zakupu, a komitent (lučkih usluga) uspostavlja ugovorni odnos isključivo s udrugom, treba isključiti svaki oblik zavisnosti jer radnik ne dolazi nikada u kontakt s komitentom. Ako se, pak, udruga javlja kao organ zapošljavanja i uvođenja u rad lučke radne snage za potrebe lučkog poduzeća, tj. poslodavca (dakle, za trećega), uspostavlja se odnos zavisnosti između pojedinačnog radnika, upućenog od strane udruge, i lučkog poduzeća, ili brodarskih kompanija. Tipičan slučaj "*locatio operarum*" javlja se između komitenata i radnika-članova lučkih grupacija, jer je takav oblik udruživanja lišen pravne osobnosti.

U drugoj su grupi autori koji zastupaju tezu o "lučkom radnom odnosu" kao tipično zavisnome odnosu. Režim subordinacije objašnjava se tumačenjem cjelokupnog sustava normi lučkoga rada, posebice normi koje uređuju dužnosti lučkog radnika, sustav uvođenja u rad, dužnost svake udruge da izradi pravilnik o organizaciji rada. Iz ovakve organizacije rada proizlazi subordinirajuća narav ove vrste djelatnosti. Naime, rad u grupi znači odsutnost svake autonomije radnika i njegovu neprekidnu potčinjenost grupovođi, koji je izvršitelj hijerarhijske i organizacijske vlasti za račun udruge, vjerovnika prestacije rada. Čak i pod pretpostavkom da grupovođa ne postoji (npr. kod pomanjkanja posla), predstavnici ove teorije tumače rad koji lučki radnik obavlja, pokoravajući se direktivama i organizatorskim ovlastima lučkoga poduzeća (suugovornice Udruge), kao tipičan oblik zavisnoga rada.⁴⁹ O subordinaciji svjedoče i interni pravilnici pojedinih udruga, koji na prvo mjesto stavljaju dužnost "ortaka" da se pokoravaju naredbama rukovodilaca. Iannuzzi će ustvrditi da "prestacija rada kao udio u društvu (udruzi, op.a.) ne sprečava sasvim da se lučkim radnicima prizna svojstvo zavisnoga posloprinca".⁵⁰

U pregledu različitih teoretskih stajališta dolazimo na koncu do teorije koja odriče postojanje odnosa zavisnosti između radnika i udruge, ali ga priznaje između lučkog radnika i komitenata lučkoga rada (lučkih i brodarskih poduzeća). U ovom posljednjem slučaju rad je lučkih radnika pravno izjednačen s drugim odnosima zavisnoga rada. Odnosi se stvaraju između radnika i komitenata neposredno, a nema utjecaja činjenica da su zbog zahtjeva disciplinske i organizacijske naravi radni odnosi određeni, pripomognuti i kontrolirani od strane udruge kao posrednika. Ugovor, dakle, zaključuje udruga, ali su radnici u obavljanju rada podređeni poduzeću. "Stoga ne treba miješati, kako se to često dešavalo, odnos ortrašva koji veže radnika za udrugu, s odnosom zavisnosti koji ga veže za poduzeće ukoliko su ovi momenti različiti."⁵¹

⁴⁷ Loc. cit.

⁴⁸ U skladu s čl. 111/3 Plovidbenog zakonika o koncesijama za izvršavanje lučkih operacija.

⁴⁹ IANNUZZI, op. cit., str. 105.

⁵⁰ Ibid. str. 109.

⁵¹ DE SOLE, D., Regime amministrativo del lavoro portuale, in Rivista trimestrale di diritto pubblico, 1976., str. 240, cit. prema FIORILLO, op. cit., str. 4.

3.3. Sudska praksa

Problem naravi rada izvršenog u okviru zadruge pojavio se i pred sudovima.

Vrhovni sud zauzeo je jasan stav izjašnjavajući se općenito o zadrugama proizvodnje i rada, u kojemu se, u načelu, ne isključuje mogućnost da radnik bude istovremeno član zadruge i zavisni radnik iste zadruge. No preduvjet je da je rad kojeg član obavlja različit i stran specifičnom cilju poslovanja istog društva.⁵²

U suglasju s navedenim bilježi se u materiji lučkoga rada, npr., presuda Suda u Livornu, kojom se potvrđuje da ukoliko lučka udruga, osim izvršenja lučkih operacija u režimu zakonskog monopola, obavlja istovremeno i autonomnu poduzetničku djelatnost u režimu konkurencije između udruge i pojedinog njenog člana koji obavlja rad u vezi s takvom autonomnom organizacijom proizvodnje, stvara se odnos zavisnoga rada, različit od onog ortačkog, na koji se primjenjuju radnopravni propisi.⁵³

Ne nedostaju, s druge strane, presude koje elementu zavisnosti radne aktivnosti člana "radne zadruge" daju, bezuvjetno, bitnu prevagu nad obilježjem jednostavnog ortačkog odnosa, garantirajući pritom istu zaštitu koju uživa svaki odnos zavisnoga rada.⁵⁴

3.4. Kolektivni ugovori

Analizirajući narav radnog odnosa lučkih radnika kroz prizmu kolektivnog ugovaranja, dojam je da su pri njegovu uređivanju poštivana gotovo sva načela na kojima počiva zaštita subordiniranog radnog odnosa. Argumente za to daje čl. 14 Nacionalnih propisa za radnike udruge i lučkih grupa, u kojem se naglašava nespojivost rada lučkog radnika s drugom profesionalnom službom u vezi sa spomenutim dužnostima radnika, te institutom zajamčene plaće koja "odgovara zahtjevu kontinuiteta prisutnosti i raspoloživosti radnika".

Određena ekonomska prava lučkog radnika iz radnog odnosa: plaća (i njena struktura), 13. i 14. plaća, plaćeni godišnji odmor, posebna prava u slučaju bolesti i nezgode, naknade plaće, iz sfere su zaštite zavisnoga rada. Na lučke radnike primjenjuju se i sljedeće norme:

- Zakon br. 903 (9.12.1977.) o jednakom tretmanu za muškarce i žene u oblasti rada;
- Zakon br. 300 (20.5.1970.), poznatiji kao Statut o pravima radnika;
- Zakon br. 533 (11.8.1973:) o novim uzancama u radu.

4. Promjene lučkog zakonodavstva

Neposredan povod promjena talijanskog lučkog zakonodavstva sadržan je u zahtjevu upućenom od Europske zajednice, kojim se od Italije traži da važeće zakonske propise iz oblasti lučkoga rada izmijeni, odnosno, uskladi s propisima Zajednice, točnije, onim odredbama Sporazuma EZ koje reguliraju lučki rad.

⁵² Cassazione, sezione lavoro, 9. 10. 1979., n. 5214, cit. prema FIORELLO, loc. cit.

⁵³ Pret. Livorno, 31.5.1979., in Foro italiano, 1979., 1, 2762, cit. prema FIORILLO, loc. cit.

⁵⁴ Loc. cit.

No stvarni uzrok temeljitih promjena treba tražiti u nužnosti i težnji da se okonča dugogodišnja kriza talijanskih luka, čiji počeci sežu u polovinu sedamdesetih, u vrijeme stvarne tehnološke revolucije pomorskoga prometa.

Talijanske luke, sažeto rečeno, pate od tri grupe nedostataka: onih lučke in frastrukture, suprastrukture i lučkih usluga; manjkavosti veze sa zaleđem; te nedostataka u upravljanju i djelovanju luka. Jedan će talijanski autor slikovito nazvati "crnim neprijateljima" talijanskih luka: parazitizam, korporativizam, birokratizam, neefikasnost, dezorganizaciju, ogorčenu konfliktnost, izostanke (lučkih radnika), nekonkurentno posredništvo, prihod na položaj luke, praksu izrabljivanja nezaštićenih radnika, "okultne" tarife (uzimanje udjela, napojnice i sl.), korištenje zakona o azilu.⁵⁵

Veoma je rašireno mišljenje da je istinski razlog ovakovoga stanja u režimu monopola nad operacijama prenošenja tereta i u dosljednom pomanjkanju poduzetništva u lučkoj djelatnosti.

Statistički pokazatelji o produktivnosti u, tzv., "povijesnim" lukama Italije (Genova, Trst, Venecija, Napulj), koje ovdje navodimo, prikupljeni su da bi poslužili kao dokaz za tvrdnju o anakronizmu rezerve lučkih operacija u korist lučkih udruga: Tako 27 radnika u Genovi pokrene 90 kontejnera po smjeni, tj. 3,3 kontejnera po radniku; njihovih 12 kolega u Trstu pokrene 100 kontejnera, tj. 8,3 po radniku; dok 6 radnika u Rotterdamu pokrene 160 kontejnera po smjeni, tj. 26,7 kontejnera po radniku. 14 radnika u Veneciji obrade 110 tona različitog tereta u koletima po smjeni, tj. 7,9 tona po radniku, dok njihovih 8 kolega iz Antverpena u jednoj smjeni obradi 160 tona, tj. 20 tona po radniku.⁵⁶

Pokazalo se da, uz određene izuzetke, u lukama u kojima postoje, udruge ne investiraju, koriste ovlasti bez odgovornosti, ne "plaćaju" za vlastite greške, ne odgovaraju za svoj rad, oslobađaju radnike odgovornosti. Tome nasuprot, uspješnije su "privatne luke", u kojima su ponekad i udruge pretvorene u prava poduzeća za ukrcaj i iskrcaj tereta privatne inicijative, zadržavajući i dalje rezervu nad lučkom radnom snagom.

Aktualnim zakonodavnim promjenama prethodile su različite mjere sanacije i restrukturiranja luka, od kojih je za položaj lučkog radnika bilo od važnosti uvođenje instituta prijevremene mirovine⁵⁷, te instituta zajamčene plaće i različitih oblika "pokretljivosti" radnika.

Cilj je Zakona br. 84 od 28.1.1994. o promjeni zakonodavstva u materiji lučkoga rada⁵⁸, kako se to uvodno navodi, urediti i organizirati luke te lučke djelatnosti kako bi se one prilagodile ciljevima i općim plauovima prometa i transporta u cjelini. U tom smislu Zakon predstavlja skup okvirnih načela.⁵⁹

Kao bitne za status lučkoga radnika izdvajamo redom: odredbe o lučkim operacijama, osiguravanju radne snage i savezu organizacija lučkih radnika, o pretvorbi udruga i grupacija lučkih radnika u društva, o zaposlenima, o zaštiti i sigurnosti na radu te o higijensko-zdravstvenoj zaštiti. Zakonom se ukidaju čl. 108, 109, 110, 112, 116/1 i 2 Plovidbenog zakonika, kao i pogl. III., gl.IV. provedbenog Pravilnika.

⁵⁵ GUSSO, Giuliano, *Realtà portuali in Italia (Introduzione generale)*, Tavola Rotonda, Venezia, 18 Gennaio 1984, str. 15.

⁵⁶ op.cit., str. 16.

⁵⁷ Vidi bilješku 38.

⁵⁸ "Riordino della legislazione in materia portuale", *Gazzetta Ufficiale*, Supplemento ordinario n. 21/94.

⁵⁹ Detaljnije, HLAČA, Vinko, *Međunarodni režim morskih luka s osvrtom na Tršćansku i Riječku luku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 1993, 14, str. 39-61.

Kao i dosada, lučkim je upravama ili, tamo gdje ih nema, pomorskim upravama, povjereno reguliranje lučkih operacija, nadzor nad njihovim izvršenjem te nad primjenom lučkih tarifa.

Prema novim zakonskim propisima, udruge i grupacije lučkih radnika pretvaraju se u dionička društva, odnosno udruge ili zadruge, prema vrstama društava predviđenih u Građanskom zakoniku, a radi obavljanja lučkih operacija u uvjetima tržišne utakmice. Zakonodavac je otvorio mogućnost da se u procesu pretvorbe udruge i grupacije lučkih radnika spajaju s drugim sličnim udrugama kako bi se u lukama s većim prometom konstituirali u složenija društva radi obavljanja poduzetničkih aktivnosti.

Transformacija koja će se desiti ne smije dovesti u pitanje radni odnos lučkih radnika. Tako po slovu zakona lučki radnici upisani u registre (u skladu s provedbenim Pravilnikom Plovidbenog zakonika) prelaze bez prekidanja radnog odnosa u novoosnovana društva. Zaštićeni su i radnici koji se pojavljuju kao višak (odlukom lučkih uprava i uz suglasnost lučkog odbora, te lokalnih savjetodavnih odbora, prema kriterijima iz dekreta ministra prometa i pomorstva i u suglasnosti sa Središnjom savjetodavnom komisijom). Za njih je predviđen režim, tzv., privremenog ("mobilnog") radnog odnosa kod novoosnovanih društava i poduzeća ovlaštenih za obavljanje lučkih operacija. Ova društva su obvezna kod zapošljavanja novih radnika dati prednost takvim "prekobrojnimi" radnicima (obveza traje do 31.12. treće godine računajući od godine kada je Zakon stupio na snagu). Za vrijeme trajanja privremenog radnog odnosa radnici imaju ista prava na socijalno i mirovinsko osiguranje kao i redovno zaposleni radnici, te pravo na neka retroaktivna primanja. Pravni status, radno vrijeme i uvjeti rada ovih radnika utvrđuju se kolektivnim ugovorom sklopljenim s društvima i poduzećima koja takve radnike zapošljavaju. Po isteku privremenog rada radnici mogu izabrati između zaposlenja kod lučkog poduzeća ili pridruživanja savezu organizacija lučkih radnika pri lučkoj upravi.

Savez organizacija lučkih radnika ("*associazione del lavoro portuale*") predstavlja nov oblik udruživanja lučkih radnika i osniva se u svakoj luci u kojoj pretvorbom udruga i grupacija lučkih radnika nisu formirana društva. Osnivaju ga lučke, odnosno pomorske uprave. Savez stječe pravnu osobnost u skladu s odredbama Građanskog zakonika, a predstavlja savez različitih subjekata u luci koji brinu o lučkome radu. Njegovi članovi, dakle, nisu pojedinci, već poduzeća koja djeluju u luci, predstavnici radnika i lučke, odnosno pomorske uprave. Cilj mu je postizanje veće efikasnosti rada u luci zapošljavanjem svojih stalnih ili privremeno zaposlenih radnika na povremeno potrebnim poslovima, kao i obrazovanjem i stručnom prekvalifikacijom radnika u okviru luke.

Savezi su pod nadzorom lokalnih zavoda za zapošljavanje, surađuju s Inspekcijom rada i u radu dužni su pridržavati se Zakona, kolektivnih ugovora, kao i propisa o higijenskim i sigurnosnim uvjetima rada u luci. Tijela Saveza jesu: skupština članova, odbor izabran od skupštine i direktor kojega imenuje odbor. U svome radu tijela postupaju prema statutu.

Savez ima određeni broj svojih stalno zaposlenih lučkih radnika, a broj određuje i izbor obavlja skupština članova, dajući pri zapošljavanju prednost radnicima koji predstavljaju višak. Radnici zaključuju ugovor o radu ("*contratto di lavoro*"), koji važi za radnike zaposlene u poduzećima koja vrše lučke operacije. Umjesto kolektivnog pregovaranja, na razini poduzeća utvrđuju se odredbe o pravima i dužnostima radnika za vrijeme, tj. u danima dok su zaposleni kod nekog poduzeća.

Radnici poduzeća koja djeluju u luci, kao i zaposleni kod saveza organizacija lučkih radnika upisuju se u namjenske registre koji se vode kod lučkih, odnosno pomorskih uprava.

Iz grupe odredbi o zaštiti i sigurnosti na radu izdvojimo onu koja ovlašćuje talijansku Vladu da, u cilju izvršenja obveza koje za Italiju proizlaze iz Konvencije MOR br. 152 (ratificirane Zakonom br. 862 od 19.11. 1984.), u roku od 6 mjeseci od stupanja na snagu Zakona, donese propis koji će sadržavati odredbe o sigurnosti i zaštiti na radu u luci, kao i na radovima na popravku i održavanju brodova koji se vrše unutar luke.

5. Zaključni osvrt

Radni odnos lučkih radnika dio je kompleksa lučkoga rada i dijelom slijedi njegovu sudbinu. Za radnopravni status lučkih radnika u Italiji karakteristična je pretežnost javnopravnih obilježja. Pod "kontrolom" zakonodavnih i upravnih organa je strogi režim uvođenja radnika u rad, utemeljen na upisu u posebne registre, postupak natječaja, uvjeti za zasnivanje radnog odnosa, obveze i odgovornosti lučkih radnika, prestanak radnog odnosa.

Specifična i bitna odrednica jest i organizacijski model lučkoga rada, tj. vršenje lučkih operacija, zasnovan na pridržaju obavljanja lučkih operacija u korist udruga i grupacija čiji su članovi lučki radnici. Odsutnost, uz određene izuzetke, privatne inicijative zbog straha od samo poduzetničkih interesa može se opravdati višim, društvenim, ili državnim interesima, ali je rezultiralo, među ostalim, i slabom produktivnošću talijanskih luka. Zakonodavac je u međuvremenu reagirao programima sanacije i prestrukturiranja luka štiteći status, egzistencijalni i profesionalni, lučkih radnika institutima prijevremene mirovine, zajamčene plaće i različitim oblicima privremenog ili mobilnog radnog odnosa.

Koliko će najnovija promjena talijanskog pomorskog i lučkog zakonodavstva, koja zagovara slobodniji poduzetnički duh u okviru luka i atmosferu tržišne utakmice, izmijeniti status lučkoga radnika, ostaje da se vidi. Prvi je dojam da se radni odnos zaštićuje, te da se pruža određena mjera sigurnosti onim radnicima koji su proglašeni viškovima u udrugama i poduzećima, ili će to kao posljedica promjena tek postati. Štite se i druge privilegije koje je lučki radnik stekao na temelju ranije važećih propisa.

Nedvojbeno je da je pred talijanskim zakonodavcem složena zadaća usklađivanja nacionalnih propisa s važećim europskim normama i standardima lučkoga rada.

S u m m a r y

SPECIFIC FEATURES OF THE LABOUR RELATIONS OF DOCKERS IN ITALY

The article contains a survey of specific features of labour relations of dockers in Italy.

In this particular moment in which the Italian regulations on maritime law and ports have been changing, the labour relation of dockers is, on the one hand, as a part of the portual activities, on previous Maritime Law and relating executive rules based and by them formed relation, characterised with some strong public law elements. On the other hand, it is by the new statutory regulations projected as a labour relation under conditions of the free market competition in portual activities, and made also in accordance with the european rules and standards.